

komst, er for Dig ikke mere værd, vi kjende den som ikke mere værd for Dig end i Genhold til den Brug, Du har været istand til at kunne gjøre af den i en vis Tid. For at skjønne og affjønne dette, maa man ikke henvisse Sagen til de almindelige Domstole, men man maa oprette en særlig Domstol af den Art, som man har benyttet ved alle disse forskjellige Sager, til en — om jeg maa bruge dette Udtryk, som ikke maa misforstaaes — Skjønnsdomstol, en Blanding af en Handelsret og en Landboret, kort sagt, en Skjønnsdomstol, bestaaende af Mænd, som paa Stedet selv undersøge Sagerne og ere istand til at afgjøre dem, og afgjøre dem ved positive Kjendelser, der faae Domskraft. Nu ligger der et 3die Spørgsmaal for, som ikke godt lader sig løse paa denne Maade, og det er, om der kan være en Ret for dem, der ere blevne udelukkede, til at faae Andeel i disse Bønder, og hvorledes de da skulle gjøre denne Ret gjældende. Det ærede Medlem siger nemlig, at der er Dele af Fælliget, som blev overleveret til Communerne, som af disse ere ubskiftede efter visse Principer, nemlig: efter Hartkornet, mellem Gaardmændene — saaledes troer jeg det var, han sagde — og nu skulle man efter hans Mening lade Huusmændene kunne gjøre deres Ret gjældende ved Domstolene, for ogsaa at faae, hvad der tilkom dem. I saa Henseende troer jeg imidlertid, at man vel skal lade dem gjøre deres Ret gjældende, men ikke ved Domstolene, idet den Art Rettigheder, som her er Spørgsmaal om, er af en saa indviklet Natur, at Domstolene i det Høieste kunne kjende over den ene Side af Sagen, nemlig om der er en Ret tilstede, men ikke om de to andre ligesaa vigtige Sider af Sagen, nemlig om denne Rets Betydning og Omfang, den Brug, der er gjort af den, og den Værdi, som den derved har faaet. Dette troer jeg, man skal lade afgjøre ved en lignende Skjønnsdomstol, men man skal da ikke gjennem denne indrømme disse Paagjældende Ret til at faae Tingen in natura. Det er jo dette Spørgsmaal, der foreligger: Skal der udleveres igjen af den Bønder, der er tagen i Brug, for at tildeles dem? Nei, det kan og bør man ikke gjøre, thi det skaber Forvirring, og det er heller ikke beretti-

get. Vi skulle her huske paa, at vi i et Spørgsmaal af denne Art handle i det Offentliges Interesse og paa dets Vegne, og ved en Sag af denne Natur er man efter min Mening fuldkommen berettiget til at benytte Expropriationsretten og give Vedkommende Erstatning i Penge for den Ret, de muligens efter en saadan Skjønnscommissions Vedømmelse kunde have, og denne Pengeerstatning fordeles saa paa de nuværende Hartkornbesiddere efter deres Hartkorn. Jeg troer, at disse forskellige Grundtræk, jeg her har taget mig den Frihed at give, ere saa aldeles stemmende med den Fremfærd, der har været brugt i alle de nordlige Lande, hvor de samme Landboprinciper have været gjældende fra tidligere Tid, og som lidt efter lidt have ført os over paa det System for vore Landbøforhold, som vi nu følge, at vi kunne tænke os Forholdet paa Bornholm, ved at see tilbage til denne Tid, idet man maa erkjende, at om ogsaa Forholdet der synes at være forskjelligt fra de andre, saa er det dog hovedsagelig de tidligere gjældende Retsbestemmelser, — men med et større Sammenhæng og en større Hurtighed, i en kortere Udøvelingsrække, — de samme Principer, den samme Procedure, det maa undergives, for at man kan naae et endeligt Maal. Jeg skulle derfor meget henstille til det ærede Medlem, der har overveiet denne Sag saa nøie, og som vistnok ganske rigtigt deri feer et tvivlsomt Spørgsmaal og en mulig Retstilfidsættelse, om han ikke troer, at man, for at gaae praktisk tilværks, kunde fyldestgjøre hans Fordringer ved omtrent at følge den af mig her anthede Wei-

Liese: Rigeoverfor de Betæneligheder, som dette Lovudkast har mødt, maatte det maaskee være mig tilladt at fremsætte nogle Bemærkninger, efter den Anledning, min særlige Forbindelse med disse Anliggender til et tidligere Tidspunkt har givet mig. Efter Ordre har jeg i sin Tid ved Høiesteret udført den Sag for Huusmændene i Aker Sogn, som her berøres ved Loven, og efterat det var faldet i min Lod ved Høiesteretsdom af 1ste December 1862 at opnaae Aerkjendelse for Huusmændene af deres Medveiendomsret i de paagjældende Udmarker, forekom det mig, at der endnu